

Examensarbete 15 hp (2011)

Lärarexamen

Institutionen för musik, pedagogik och samhälle

Handledare: Ronny Lindeborg

Sara Kihlman Wibe

Om lärarrollen

Nyblivna musikhögskolans syn på sin yrkesroll

Sammanfattning

Följande undersökning handlar om hur nyblivna musklärare och lärarstudenter ser på sin yrkesroll. Undersökningens fokus är hur de nya lärarna upplever att de fungerar i sin professionella roll och huruvida de anser att deras utbildning gett dem adekvat förberedelse för läraruppdraget. Metoden har varit kvalitativa strukturerade intervjuer med två verksamma, relativt nyblivna musklärare och en musklärarstudent vid Kungl. Musikhögskolan (KMH).

Som bakgrund till undersökningen förekommer exempel ur litteratur. Denna bakgrund syftar till att beskriva lärarrollen och utbildningens betydelse för lärarrollen.

Nyckelord: lärarrollen, yrkesroll, pedagogisk grundsyn, lärarutbildning.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	I
Inledning.....	1
Bakgrund.....	1
Vad innebär skolans och lärarens uppdrag?.....	3
Socialisation via utbildning och yrkespraktik.....	5
Pedagogisk grundsyn	6
Syfte	8
Metod.....	8
Kvalitativ undersökning.....	9
Presentation av den kvalitativa undersökningen.....	9
Intervju med Amanda.....	10
Intervju med Beata	12
Intervju med Diana.....	14
Diskussion	16
Reflektioner kring intervjusvaren	16
Bakgrund	17
Pedagogisk grundsyn	17
Rollmedvetenhet	18
Ramar	19
Professionalism	20
Semantik.....	20
Besvaring av frågeställningarna.....	21
Reflektioner kring lärarrollen	22

Inledning

Bakgrund

Kan man lära sig att bli lärare? Krävs det en ”naturbegåvning” eller är det så att läraryrket är ett hantverk bland andra hantverksyrken, som går att lära sig genom träning och erfarenhet? Vad har utbildningen för betydelse för förvärvandet av yrkesrollen som lärare? Finns det aspekter av lärarrollen som inte kan läras ut, utan som måste förvärfvas inom ramen för yrkespraktiken? Denna uppsats undersöker lärarrollen, vad den kan innebära och hur denna roll kan utvecklas inom ramen för lärarutbildning.

Musikvetaren Christer Bouij har inom ramen för sin avhandling *Musik – mitt liv och kommande levebröd: en studie i musiklärares yrkessocialisation*¹ undersökt begreppet ”rollidentitet”. Vi människor spelar, enligt Bouij, olika roller i olika sammanhang i livet. De roller vi har kan sägas vara en produkt av vår relation med omgivningen. Våra roller formas helt enkelt av våra erfarenheter av interaktion med andra människor. Rollidentiteten kan sägas bestå av komponenterna karaktär, roll och publik (publik kan tolkas som omgivningen, min anmärkning). Karaktär utgörs av de aspekter av en person som förutsäger t.ex. uppträdande, manér, vanor, motiv och social status (det som vi i dagligt tal tenderar att omnämna som ”personlighet”, min anmärkning.) Rollen är den sannolika handlingslinje som förutsatts av karaktären. Rollidentiteten blir då den karaktär och roll som individen tillskriver sig själv i en viss social position. En rollidentitet kan därmed innehålla följande komponenter:

- Vad man faktiskt ska behärska (färdighet)
- Vad som sociokulturellt förväntas av en i ens position
- Vad man som individ strävar efter och finner lämpligt²

Jag finner det intressant att se på läraryrket som varande en roll eftersom det finns en stark samhällelig förväntan på lärare att leva upp till samhällets krav. De flesta har en åsikt om lärare och hur dessa bör vara. Därmed är det inte sagt att människor är eniga i sina åsikter.

Jag tänker att den övergripande lärarrollen i sin tur kan omfatta flera roller. Det är inte säkert att man som lärare tar samma roll i förhållande till elever, föräldrar, kolleger och rektor. Jag tror att det är fullt möjligt att lära sig att behärska lärarrollen med rätt träning. Jag tänker även att det är upp till den enskilde läraren att själv utforma sin lärarroll. Naturligtvis finns direktiv för yrkets praktik formulerade i läroplanen och i skollagen, men jag är

¹ Bouij, 1998

² ibid.

övertygad om att en stor del av yrkespraktiken beror på den enskilde lärarens motiv och beslut. Ibland uttrycks detta som att människor agerar utifrån ”sunt förnuft”. Jag skulle hellre vilja kalla det intuition baserad på erfarenhet. Kan det finnas förnuft utan kunskap? Vad är intuition om inte vetskapen om en mängd möjliga handlingslinjer utifrån observation och praktisk erfarenhet?

Utifrån beskrivningen av rollidentitet ovan vill jag klargöra dess åtskillnad mot vad vi brukar kalla identitet. Som lärarstudent på Kungliga musikhögskolan, KMH, har jag exempelvis ofta funderat på diskrepansen som uppstår mellan min identitet som musiker och min roll som lärare. Min musikaliska identitet består både av en professionell roll och utgör en del av min personlighet. När jag började läsa till musiklejare hade jag redan en musikalisk identitet. Min hittillsvarande lärarroll har till stor del vuxit fram under min tid på KMH. Efter genomgången utbildning känner jag mig verkligen som en lärare. Det är mycket möjligt att min lärarroll vuxit fram under hela livet, till exempel i mina möten med egna lärare. De praktiska färdigheter som får mig att känna mig som en lärare, läraryrkets know-how, är dock något jag har lärt mig på min utbildning. Jag har alltså tidigare haft en bild av lärarrollen som baseras på mina egna erfarenheter som elev, men kompletterat bilden med egna kunskaper och färdigheter. Genom metodisk och didaktisk träning har jag skaffat mig redskap för att kunna undervisa.

Att förstå skillnaden mellan kärleken till sitt ämne och lärarens praktiska yrkesvillkor, är något jag tror är viktigt att medvetandegöra som lärarstudent. Annars finns en risk för personlig bitterhet och minskad professionalism. Jag anser med andra ord att det är viktigt att lärare ser sitt yrke som en professionell roll, snarare än en identitet. Det är vanligt att yrkesrollen är en del av identiteten, men jag tror att man som individ tjänar på att inta ett mer distanserat perspektiv i förhållande till yrket. Jag är i denna uppsats intresserad av att undersöka nyblivna lärares syn på sin roll, som jag med andra ord inte vill förväxla med den mer svårgreppbara känslan av identitet.

Hur är det att vara ny lärare som precis avslutat sin utbildning och börjat undervisa? Blir mötet med verkligheten en chock eller är det en naturlig fortsättning på den resa som påbörjats under utbildningen? För att undersöka detta kommer jag att intervjua ett antal nyutbildade musiklejare från KMH. Skälen till att jag intervjuar just KMH-studenter är främst praktiska och kommer att anges under Metod.

I min undersökning har jag, som sagt valt att intervjua musiklejare. Min förhoppning är att även denna mer specifikt ”musiklejarinriktade” undersökning kommer att kunna ge upphov till slutsatser som är applicerbara på den övergripande lärarrollen, oavsett ämne. Även om intervjuerna kommer att tangera mer ämnesspecifika aspekter och problem, hoppas jag att jag i min diskussion kommer att kunna använda intervjumaterialet i en övergripande diskussion om lärarrollen. De

intervjuade blir här ett exempel på hur lärarrollen förvärvas inom ett specifikt ämne.

Jag är även nyfiken på hur lärarrollen kan se ut, det vill säga vad som förväntas av en yrkesverksam lärare i fråga om yrkeskunskap. Slutligen är jag intresserad av att föra en diskussion om lärarutbildningen har möjlighet att utveckla dessa färdigheter, till exempel via den verksamhetsförlagda utbildningen, VFU³ eller om denna utveckling måste ske på fältet, det vill säga genom arbete i skolan.

Jag kommer i vald litteratur att undersöka olika uppfattningar om vad lärarrollen innebär. Jag kommer även att undersöka olika syn på lärarutbildningens betydelse för yrkessocialisationen till lärare. Litteraturen är vald genom sökningar i litteraturlösningsdatabaser, främst Regina och LIBRIS. De använda sökorden har varit ”yrkessocialisation”⁴, ”lärarutbildning” samt ”lärarstudenter” och olika kombinationer av dessa sökord. Genom sökningar på sökmotorerna google.com och ecosia.com har jag kommit i kontakt med artiklar och tidigare uppsatser som tangerar mitt ämne. Min undersökning av den aktuella litteraturen utgör inte någon textanalys, utan är en kontextuell bakgrund till intervjuundersökningen.

Vad innebär skolans och lärarens uppdrag?

Skolans uppdrag i stort utgör i förlängningen lärarens uppdrag. Läraren utgör den som i klassrummet, alltså ”på fältet” ansvarar för att skolans uppdrag förverkligas. Detta uppdrag finns formulerat i läroplanen:

Skolan har i uppdrag att överföra grundläggande värden och främja elevernas lärande för att därigenom förbereda dem för att leva och verka i samhället. Skolan ska förmedla de mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram alla i samhället behöver. Eleverna ska kunna orientera sig i en komplex verklighet, med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och metoder att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ.⁵

³ Den verksamhetsförlagda utbildningen, VFU kan också kallas praktik och innebär att studenten praktiserar i befintlig skolmiljö, min anmärkning.

⁴ Socialisation avser enligt Christer Stensmo (2008) i boken *Pedagogisk filosofi* den process genom vilken man införlivas i en kontext eller ett sammanhang. Socialisationen sker med hjälp av i det aktuella fältet initierade personer som visar vägen in i det specifika sammanhanget och visar på dess speciella koder. Socialisation kan ske inom ramen för en utbildning, i mötet med en ny kultur, eller på en ny arbetsplats.

⁵ Skolverket2011, sid 9

Skolans uppdrag blir sammanfattat enligt detta (min punktlista)

- att förbereda eleven att kunna verka i samhället
- att förmedla beständiga kunskaper som en del av en gemensam samhällelig referensram
- att lära eleverna att orientera sig i en komplex verklighet
- att lära ut studieteknik och lärprocesser
- att lära eleverna ett kritiskt förhållningssätt

Inom utbildningsforskning har begreppet ledarskap blivit mer och mer uppmärksammat när man talar om lärare. Läraren ses som ledare för en verksamhet. Ledarskap är en påverkansprocess för att få en grupp att agera mot ett bestämt mål. Ledarskapet innefattar såväl gruppsykologisk kunskap som praktiskt problemlösande färdigheter. Ledarskapet kräver också en praktisk organisationsförmåga av verksamheten och en insikt i hur man agerar som ledare.⁶

Det finns flera olika vetenskapliga synsätt på vad lärarrollen bör innehålla. Exempel på vad som anses känneteckna en bra lärare är goda ämneskunskaper, kunskap om skolans utrustning och struktur, formell pedagogisk kunskap om t.ex. barns psykosociala utveckling och lärprocesser, en genom erfarenhet förvärvad handlingsrepertoar, samt en förmåga att reflektera. En bra lärare anses också äga en kontextuell kunskap, det vill säga en kunskap om själva skolmiljöns kontext och anses ha en förmåga att förhålla sig till denna.⁷

Det finns alltså i min undersökta litteratur olika egenskaper och yrkeskunskaper som kännetecknar en lärare. En sammanfattning av dessa gör läraren till en person som (min punktlista)

- kan förmedla essentiella kunskaper om det samhälle vi lever i
- kan hjälpa att socialisera eleven till en fungerande samhällsmedborgare
- är kompetent inom sitt ämne
- äger ledarskapsförmåga
- äger kunskap om lärprocesser
- har metodiska verktyg för att kunna lära ut studieteknik
- äger kunskap om barns psykosociala utveckling
- har en, utifrån beprövad erfarenhet, fungerande handlingsrepertoar och problemlösningsförmåga
- äger kontextuell kunskap om skolan, till exempel kunskap om läroplaner, mentorskap, utvecklingssamtal, skolans gemensamma oskrivna regler och så vidare

⁶ Persson & Nordänger, 2006

⁷ Maltén, 1995

De färdigheter som jag stött på i min litteratur står inte i polemik mot varandra. Det finns ingen motsättning mellan att till exempel vara ämneskompetent och att ha ledarskapsförmåga. Däremot finns det i den undersökta litteraturen olika färdigheter som poängteras i frågan om vad som är lärarens uppdrag. Syftet med att sammanställa de olika egenskaperna till en punktlista är att tydliggöra en mängd aspekter som kan sammanfatta lärarrollen (min anmärkning).

Socialisation via utbildning och yrkespraktik

Kan läraryrkets uppsättning kompetenser förvärfvas inom ramen för utbildningen? Det finns exempel på detta. Det är i varje fall tydligt att lärarutbildningen kan vara en plats där studenter skaffar sig säkerhet och trygghet i rollen.

Lärarutbildningen kan vara en spelplats för en personlig utveckling som så småningom leder fram till en förståelse för uppdraget som lärare. Det går enligt författarna Lena Persson och Ulla Karin Nordänger att betrakta lärarrollen som något som individen ”skaffar sig”.⁸

Lärarutbildningen kan alltså utgöra ett viktigt forum för yrkessocialisationen till lärare. En annan möjlighet för läraren att socialiseras in i yrkesrollen kan ske i mötet med eleverna. Elever kan lära sin lärare att vara lärare på samma sätt som barn kan lära sina föräldrar att vara föräldrar. Genom att vara lyhörd för vad som sker i förhållande till eleverna kan lärare under gynnsamma förutsättningar utveckla sin empati, personlig mognad och förmåga att förstå eleverna.⁹

Från politiskt håll finns en önskan om att lärarutbildningen bör innehålla fler yrkesförberedande moment bortom rent ämnesdidaktisk färdighetsutveckling. Man anser att lärarutbildningen bör omfatta denna färdighetsutveckling i högre grad än vad som idag är fallet. Exempel på vad som idag (vid författandet av propositionen 2009, min anmärkning) anses saknas är läroplansteori, allmäntdidaktik, sociala relationer, konflikthantering och ledarskap.¹⁰

När Högskoleverket utvärderade lärarutbildningen 2008 framkom många idéer om lärarutbildningens struktur och innehåll. Man anser att lärarutbildningen bör vara en akademisk professionsutbildning, det vill säga att lärarutbildningen både ska ge studenterna akademiska verktyg att reflektera kring den egna yrkesrollen i ett pedagogiskt perspektiv och förbereda studenterna för att kunna verka i skolans verklighet på ett tillfredsställande sätt. Den önskvärda professionsutvecklingen ska

⁸Persson & Nordänger, 2006

⁹Andersson, 2005

¹⁰pdf-källa: Regeringens proposition 2009/10:89

kvalificera studenten för en konkret yrkesverksamhet med syfte att förverkliga skolans mål.¹¹

Ambitionen ska vara att göra utbildningen både mer akademisk och professionsinriktad – samtidigt. Detta fordrar å ena sidan en klar rollfördelning och adekvat kompetensförsörjning och å den andra stor medvetenhet om behovet av integrering av de båda delarna. Målet ska vara att studenterna inte uppfattar utbildningen så att den ena delen läggs till den andra utan att delarna samverkar.¹²

Ett förslag till hur lärarutbildningen skulle kunna genomföras formulerades 1995 av läroboksförfattaren Arne Maltén. Han menar bland annat att den praktiska skolverkligheten bör fungera som utgångspunkt för teoristudierna. På så sätt kan läraren på ett tidigt stadium sätta in sina ämneskunskaper i en skolkontext och genom detta bli bättre förberedd på att undervisa. Pedagogikstudierna blir mer fördjupade om teoriundervisningen utgår från ett problembaserat lärande, där de studerande själva fått formulera problemen inom ramen för fältstudier.

Maltén propagerar alltså för mer omfattande och genomtänkt praktik, då han menar att denna ger en bättre bild av läraryrkets många sidor. Bland annat talar han om vikten att via praktik lära sig att samverka med andra lärare, planera, ha föräldrakontakter och andra färdigheter som är en del av skolans kontext. I reflektionen och sammanvävningen av teori och praktik finns möjlighet att få en professionell lärarkompetens.

Enligt detta synsätt ska praktiken ligga som grund för teoristudier och att teoristudierna ska vara möjliga att omsätta inom ramen för praktik. På detta sätt kan studenten få en ökad förståelse för lärarens duala roll som både teoretiker och praktiker, samt att man ger studenten chansen att lära av sin praktik, istället för att låta denna vara en spelplats för ett ”swim-or-sink”-betonat handlande utifrån intuition snarare än reflektion. Maltén efterlyser på de lärarutbildande lärosätena en egen forskning kring lärarkompetensen, både vad denna innehåller och genom vilken metod den ska förvärfas.¹³

Pedagogisk grundsyn

En persons individuella syn på lärarrollen och skolans uppdrag kan ha samband med personens pedagogiska grundsyn. Pedagogisk grundsyn avser en gemensam samling attityder och värderingar som avgör hur en person ser på vad som är det pedagogiska uppdraget. Läroboksförfattaren Christer Stensmo diskuterar pedagogisk grundsyn i boken *Pedagogisk filosofi*. Han menar att en individs pedagogiska grundsyn kan avgöras genom att individen besvarar sju frågor:

¹¹ pdf-källa, Högskoleverket Rapport 2008:8 R

¹² ibid

¹³ Maltén, 1995

Vad är? (ontologi) Är vår verklighet materiell och kan uppfattas med sinnen? Är denna verklighet stabil eller föränderlig?

Vad är sant/falskt? (epistemologi) Detta avser relationen mellan människans medvetande och omvärlden. Vad vet vi? Hur kan vi veta det? Vad är kunskapens ursprung? Vilka är dess gränser?

Vad är gott/ont? (etik) Detta avser utifrån vilken värdegrund individen verkar.

Vad är människan? Detta avser individens människosyn, exempelvis om människan i grunden är aktiv eller passiv, hur motivation fungerar och huruvida människan formas primärt genom arv eller miljö.

Vad är samhället? Detta avser individens syn på det pedagogiska uppdragets roll i samhället som sådant. Är uppdraget att reproducera kunskap, eller att ge verktyg för att förändra kunskapen?

Vad skall undervisas? Vilka kunskaper och färdigheter, värden och normer ska genomsyra den pedagogiska verksamheten?

Hur skall man undervisa? Detta avser ens syn på vilken metodik som bör användas och hur läraren bör agera visavi eleverna.¹⁴

Det kan i diskussionen om lärarrollens kärna vara intressant att problematisera sin egen pedagogiska grundsyn. Vad man anser vara lärarrollens essens kan vara avhängigt av denna syn. Den pedagogiska grundsynen kan ha formats av de livserfarenheter och slutsatser man dragit som individ. Att försöka bestämma sin egen pedagogiska grundsyn och att känna till att denna är det subjektiva resultatet av egna erfarenheter, kan vara ett nyttigt vaccin mot att tro att man sitter inne med absoluta sanningar om lärarrollen, eller om hur skolan ska skötas (min anmärkning).

¹⁴ Stensmo, 2008

Syfte

Syftet med detta uppsatsarbete är att undersöka lärarutbildningens betydelse för studenternas inträde i sin framtida lärarroll. Hur är det att börja jobba efter avslutad utbildning? Läger studenter olika vikt vid olika delar av lärarrollen? Vilka praktiska färdigheter ser lärarstudenter som viktiga aspekter av lärarrollen?

Undersökningen kommer att utgå ifrån följande övergripande frågeställningar:

- *Upplever de intervjuade att utbildningen gett dem relevanta verktyg att axla lärarrollen?*
- *Vad innebär lärarrollen för de intervjuade?*

Jag är alltså intresserad av de intervjuades upplevelse av sin roll som lärare, om de upplever att de ”fungerar” i klassrummet, med sin relativt korta tid i yrket.

Metod

Jag var intresserad av att göra en kvalitativ undersökning. Min egen upplevelse av min tid på KMH är att många studenter är kritiska till sin utbildning. Med tanke på detta fann jag det intressant att intervjua studenter som har ”facit i hand”, alltså befinner sig i den yrkesverklighet till vilken utbildningen syftar. Jag förmodar att den kritik jag fått ta del av från studenter, delvis bottnar i en osäkerhet om vad som förväntas vid inträdet i arbetslivet. Min gissning var att jag skulle få ett mer adekvat svar av personer som faktiskt har arbetat som lärare. Utifrån detta perspektiv var jag nyfiken på att höra hur just före detta KMH-studenter såg på lärarrollen och sin utbildning.

Jag valde att göra ett fåtal djupintervjuer för att jag var intresserad av hur personer kan resonera kring sin lärarroll. Jag var intresserad av att höra dessa resonemang utvecklas. Under en intervju öga mot öga har man stor möjlighet att få reda på hur människor tänker, varför de tänker som de gör och vad de har för bakgrund.

Mitt mål var att ställa intervjufrågor som berörde de intervjuades aktuella verklighet snarare än att uttryckligen problematisera deras syn på lärarrollen. Jag använde alltså ordet ”lärarrollen” så lite som möjligt och ställde istället frågor om de intervjuades praktiska verklighet. Skälet till detta är att jag inte vill fastna i filosofiska diskussioner om lärarrollen. Ibland kan människor gömma sig bakom intellektuella resonemang. Jag var intresserad av den personliga berättelsen. Min strategi i intervjuerna var att

lyssna efter vad som berättades ”mellan raderna”. De frågor som ställdes i intervjuerna finns bland bilagor.

Undersökningen kommer alltså att bestå av intervjuer med relativt nyblivna musiklärare som tidigare studerat på KMH. Som varande KMH-student har jag ett naturligt kontaktnät med studenter från just denna skola. Dessutom kan det vara intressant att jämföra svar mellan studenter som utbildats vid samma lärosäte. Då utbildningens struktur kan se väldigt olika ut vid olika lärosäten, kan det vara svårt att göra jämförelser de intervjuade emellan om dessa kommer från olika lärosäten. Det kan då vara svårt att veta om skillnaden i syn på utbildningen beror på de intervjuades personlighet eller på att utbildningen innehållit olika moment.

Jag ville inte hamna i en situation där jag inte kunde dra slutsatser eller jämföra svar på grund av att det fanns för många olika parametrar att ta hänsyn till i min analys. Då jag själv har insikter i musikämnet är det lättare att komma med relevanta motfrågor om jag intervjuar just musiklärare. Min slutsats blev utifrån allt detta var att jag ville hämta mina intervjupersoner från KMH.

Kvalitativ undersökning

Presentation av den kvalitativa undersökningen

Jag kommer här att presentera intervjuer med tre före detta och befintliga studenter på Kungliga Musikhögskolans lärarprogram. Intervjuerna är muntliga och har genomförts i enrum. De intervjuade har gått på musikhögskolans lärarprogram för grund- och gymnasieskola, GG-programmet, syftande till verksamhet som klasslärare i grundskola och gymnasium. De lärare jag intervjuar har mellan ett halvår och fyra års yrkespraktik bakom sig. Skälet att undersöka just lärare med en relativt kort yrkespraktik bakom sig, är att jag finner det sannolikt att dessa har sin utbildning färsk i minnet. Jag kommer även att intervju en befintlig KMH-student på GG-programmet som har en mångårig yrkespraktik bakom sig innan vederbörande började på KMH. Syftet med denna intervju är att se hur en person som eventuellt redan har en befintlig lärarroll, ser på sin rollutveckling under utbildningens gång. Syftet med intervjuerna är att besvara följande frågeställningar:

- *Upplever de intervjuade att utbildningen gett dem relevanta verktyg att axla lärarrollen?*
- *Vad innebär lärarrollen för de intervjuade?*

Anledningen till att jag intervjuar lärare från GG-programmet är att jag är intresserad av att kunna relatera till grund- och gymnasieskolans värld. GG-programmet är det lärarprogram som i högst grad förbereder för en verklighet i grundskola och gymnasium (till skillnad från t.ex. instrumental- och ensemblelärarprogrammet, LIE:s inriktning på frivilligverksamheter).

Urvalet av intervjuobjekt har skett genom personliga kontakter och tips från medstudenter. Jag har, via e-post, kontaktat ett femtontal studenter med förfrågan om intervju. Jag har dock bara fått napp i tre fall. En av de intervjuade har arbetat som lärare i ett halvår. En har arbetat i fyra år. En går fortfarande på KMH. Samtliga de intervjuade är kvinnor mellan 26 och 32 år. Urvalet är med andra ord mycket ett resultat av omständigheter.

Eftersom detta dock är en kvalitativ undersökning, finner jag inte ett så stort problem med detta. De intervjuades svar står för sig själva och ger indikationer, snarare än utgör ett underlag för mer övergripande slutsatser. De intervjuade kommer att presenteras under fingerade namn, då jag såg detta som en ökad förutsättning att få dem att tala fritt i sina intervjuvar. Jag kommer här att kalla de intervjuade Amanda, Beata och Diana. Jag hade initialt fyra personer aktuella för intervju, men en av dem, Cecilia, blev på grund av sjukdom förhindrad att delta. Respondenterna har blivit intervjuade öga mot öga. Deras svar har spelats in på dator fråga för fråga. Intervjuerna har transkriberats. Underlaget för intervjuerna, de frågor som ställts, presenteras i bilaga 1 och 2.

Intervju med Amanda

Amanda är 26 år gammal och har arbetat som gymnasielärare i musik och sångpedagog i ett halvår. Amanda har inte haft någon mer omfattande erfarenhet av att arbeta som lärare innan hon började på utbildningen. Hon har haft en del sångelever privat, men inte undervisat i klass. Amanda beskriver att hon ”alltid” velat bli sångpedagog och att hon egentligen ville gå LIE-programmet på Musikhögskolan¹⁵. I efterhand är Amanda dock glad för att hon gått GG-programmet då hon uppfattar att det ger ”mer bredd.” Amanda kom in på musikhögskolan i såväl Stockholm, som Göteborg och Malmö. Att valet föll just på KMH kom utifrån en önskan hos Amanda att bo i Stockholm. Amanda har en gedigen musikalisk bakgrund och har sjungit och spelat hela sitt liv. Hon har gått musikestetiskt gymnasium och folkhögskola innan hon kom in på KMH.

Amanda har sett sin tid på KMH både som en möjlighet till personlig musikalisk utveckling och som en skolning in i läraryrket. Hon har dock aldrig närt några mer djupgående drömmar om att bli yrkesmusiker på heltid.

¹⁵ Instrumental- och ensemblelärarprogrammet, LIE, fanns vid tidpunkten för Amandas studietid och hade som sin kärna förberedelse för en musikalisk – pedagogisk karriär inom frivilligverksamheter såsom kulturskola, studieförbund och folkhögskola, min anm.

Jag har ju sökt musikerutbildningen och så. Men jag har ju insett att jag har inte övningsdisciplinen för att kunna gå, jag skulle inte kunna gå, alltså jag skulle inte utvecklas så mycket, jag övar inte så mycket, alltså jag är för lat. (skratt) Men. Nej jag har nog inte sett, jag vet inte, jag har velat att bli sångpedagog liksom, det är det jag har velat jobba med, sångundervisning och [...] då har det känts naturligt att gå musikhögskolan. Men inte för att bli musiker, men självklart för att utvecklas musikaliskt men det är ju en annan sak.

Amanda har alltid haft en positiv bild av läraryrket. Hon har haft lärare som utgjort goda förebilder och fått henne att själv bestämma sig för att slå sig in på samma bana. När Amanda talar om vad hon anser vara viktigt i lärarrollen återkommer hon till möjligheten att skapa relationer med eleverna.

Jag har sett på det som ett roligt yrke där jag kan ge... få kontakt med andra människor och ge dem hjälp att utvecklas. [...] Och det är väl det jag har velat göra liksom. Det är så jag har sett på lärarrollen inom musik och det är det jag själv har velat ge.

Amanda har haft blandade känslor kring sin utbildningstid på KMH. Hon upplever att hon fått många relevanta verktyg som hon idag använder i sin undervisning. Hon upplever även att hon "fungerar" ute på fältet, även om många situationer är nya och skapar osäkerhet. I egenskap av sångpedagog känner Amanda sig säker. Även i fråga om klassmetodik upplever Amanda att hon "fungerar". Men när Amanda talar om sin studietid framkommer kritik, inte mot utbildningens innehåll i sig, utan mer mot dess strukturella upplägg. Det Amanda framför allt efterlyser, är fokus och att få tid att utveckla sina svagare sidor. Det som Amanda upplever som en personlig svaghet i musikundervisningssituationen är framför allt de brister hon anser sig ha när det kommer till att behärska ensembleinstrumenten.

Amanda är en person vars trygghet i lärarrollen bottnar mycket i känslan av att behärska ämnet i sig. Hon återkommer gång på gång till de höga krav hon ställer på sig själv i fråga om ämneskompetens. Amanda har också upplevt att det under utbildningens gång har varit svårt att ta kritik som framförts i syfte att Amanda ska bli bättre. Istället har Amanda ibland känt sig mer osäker som ett resultat av kritiken. Vidare nämner Amanda situationer hon inte anser att skolan förberett henne på, bl.a. att planera tvåtimmar långa lektioner med samma grupp. Amanda talar även om sin egen lärarroll som något hon börjat lära sig ute på fältet.

Nåt jag inte kände under musikhögskolan utan som jag börjar känna mer nu är just det här att hitta sin, att hitta verkligen min roll som lärare i klassrummet, vem jag är som ledare. Det har jag fått jobba med lite[...].

Amanda talar om denna roll, inte bara som något personligt för henne själv, utan även som något som fluktuerar beroende på elevgrupp.

Det jag väl haft svårt med, är väl det praktiska ledarskapet i att jag märker att det måste verkligen ändras från grupp till grupp. Att vissa grupper kräver vissa (ohörbart) Och jag vill ju vara, jag VILL vara en snäll lärare. Ehh... men det går inte alltid och då har jag lite svårt att komma tillfreds med mig själv, när jag måste vara en ganska sträng och tråkig lärare.

Samtidigt har utbildningens VFU gett Amanda praktiska insikter om hur hon vill arbeta i framtiden. Utbildningen har gett henne insikt om hur hon vill att hennes egen lärarroll ska vara.

Men ehh... mitt sätt att se på lärarrollen har väl ändrats också... Jag har blivit mycket bättre på, mycket mer säker på var jag kan tänka mig att jobba och inte. Efter att ha varit ute på många praktikplatser och stökiga klasser och vad som är... jag är väl inte lika öppen (skratt) för alla lärarsituationer kanske. Som jag var innan jag började, kanske. Men det är väl också en naivitet som har försvunnit bara för att man har sett verkligheten också.

Trots sin kritik mot vad hon anser vara utbildningens brist på fokus och avsaknad av enskilda moment, får Amanda sägas vara nöjd med vad utbildningen har gett henne i form av pedagogiska verktyg och undervisningsmässig know-how. Amanda är en person som ser på lärarrollen som en person som skapar relationer och utvecklar en mentorsroll i förhållande till eleverna. Detta kan bidra till att Amanda inte trivs när hon måste ta till hårdhandskarna och ge prov på en mer ”sträng” lärarroll.

Intervju med Beata

Beata är 29 år gammal och har arbetat som musiklärare i fyra år. Hon har nyligen kompletterat sin musiklärarkompetens med en kompetens i matematik. Beata har en lång musikalisk bakgrund. Hon har spelat såväl piano som stråk- och blåsinstrument sedan hon var barn och även gått på rytmik som barn. Beata har gått musikestetiskt gymnasium och folkhögskola innan hon började på GG-programmet på KMH.

Beata hade inte undervisat så mycket själv innan hon kom in på KMH. Hon har dock alltid varit nyfiken på läraryrket och beskriver hur hon som barn smög in i lärarrummet och tjuvkikade i lärarnas planering för att hon ville se ”bakom kulisserna” i skolans värld. Hon har även undervisat småsyskon i olika ämnen på fritiden och hyste under gymnasiet drömmar om att bli rytmiklärare. Beata hade från början sökt till LIE-programmet. Då hon inte kom in i Stockholm och inte ville flytta, bestämde hon sig för att börja på GG-programmet för att sedan söka över. Efter ett par månader på GG-programmet trivdes Beata dock så bra att hon kom fram till att hon helst ville bli klasslärare i musik.

Beata är kluven inför sitt yrkesval. Å ena sidan känner hon att hon verkligen brinner för läraryrket, å andra sidan tycker hon att det inte är ”fint” nog i

hennes egna och omvärldens ögon. Hon berättar att hon gärna hade haft ett yrke med högre status, t.ex. läkare. Samtidigt trivs hon verkligen med läraryrket som sådant. Beata ser på lärarrollen som en viktig person i människors liv. Hon funderar på vikten av att vara bra på sitt yrke.

Men sen så kan jag tänka så här också att det kan vara en väldigt viktig person för... en elev. Alltså... man tänker på [...] hur många lärare man har haft och hur viktiga vissa har varit för en. Och vissa har bara gått en förbi, man har inte gillat dem. [...] Att man är viktig liksom. Och det är så superviktigt hur man gör det för man påverkar verkligen.

Beata såg positivt på att arbeta som lärare under det att utbildningen pågick och detta var inte något som förändrades väsentligt under utbildningens gång. Hon hade dock en förväntan om att mötet med yrkesverkligheten skulle bli tufft. Beata såg framför sig att det skulle ta tio år av arbete på fältet för att bli en bra lärare och pratade också om att hon förväntade sig en ”yrkeschock” när hon kom ut och började arbeta. Detta var dock inte något som infriades, utan Beata kände däremot att hon behärskade yrket väl när hon började arbeta. Beata resonerar kring om det faktum att hon började arbeta halvtid mildrade ”yrkeschocken”. Trots detta anser Beata att hon ser mer nyanserat på sin lärarförmåga nu efter några år. Beata jämför detta med att utveckla en musikalitet.

Ju mer man jobbar desto mer ser man. Det är samma sak som att man blir mer musikalisk och hör att man spelar fel.

Beatas syn på en trygg lärarroll är en person som inte utgör ”måltavlan för kastade pappersflygplan” utan snarare en person med pondus som har plit på eleverna och ordning och reda i klassrummet. Hon talar även om tryggheten i att inte ”bryta ihop” och ta saker personligt om eleverna obstruerar.

Det finns ju den här schablonbilden av den mobbade musikläraren. Och jag tror inte att den mobbade musikläraren är trygg i sin lärarroll.

Vidare ska en trygg lärare enligt Beata böttna i sin ämneskompetens och ha metodiska och didaktiska verktyg för att kunna genomföra lärandet på ett bra sätt. När Beata jämför sin trygghet i rollen som matematiklärare med den som musiklärare, finner hon att hon är betydligt mer trygg som musiklärare. Hon har arbetat betydligt längre som detta, men talar även om utbildningens betydelse för utvecklandet av metodiska och didaktiska verktyg för undervisning. Beata har läst till sin matematikkompetens på distans och den didaktik som ingått i kursen finner hon inte tillräcklig.

Som musiklärare känner jag att ”jag vet hur man gör” när man undervisar.

Med andra ord menar Beata att känslan av att behärska det hon gör är lika viktig för den trygga rollen som vad som faktiskt händer i klassrummet. Vidare talar Beata om ”ledarskap i klassrummet” och dess betydelse för en trygg lärarroll. Hon nämner även ”runtomkring”-aspekter av lärarrollen exempelvis att kontakta föräldrar, att äta i matsalen och så vidare.

Beata beskriver att hon bottnade i metodiska kunskaper när hon började arbeta. Hon upplevde det som lätt att omsätta metodiska ”knep” hon fått lära sig på KMH i praktiken. Hon upplevde det som svårare att kunna lägga upp undervisningen på en bra och lämplig nivå, utan att göra projekt som blev för omfattande för henne själv och eleverna. Beata upplever att hon använder många metodiska grepp som hon fått lära sig på KMH. Hon beskriver att hon i början var orolig för att hon i metodiken inte fick ett färdigt material att arbeta med, men att hon idag har förståelse för detta.

Jag minns att jag var väldigt bekymrad, många var väldigt bekymrade under Musikhögskolan, att man inte fick såhär: ”ta den här låten, gör den så här”. Utan vi fick lära oss såhär, ”såhär gör man knorr (musikmetodiskt knep, min anm.). Ta med en låt till nästa gång och gör en knorr” [...] Och att man inte fick såhär, låtar som var bra. Men då har man lärt sig istället att ta en låt och göra den på ett musikpedagogiskt sätt liksom.

När Beata talar om vad hon har saknat inom ramen för sin utbildning, nämner hon saker som är en del av skolans verklighet, men utanför den rena undervisningssituationen. Hon nämner att ställa upp barn på led, att gå på utflykt, att äta i matsalen och föräldrakontakt.

Sen önskar jag att det hade varit mycket mer fokus på ledarskap i klassrummet, t.ex. ”hur får man tyst på dem?”. Det tror jag vi pratade om en gång. [...] ”Hur är man en lärare på ett bra sätt?” Mycket sånt har jag läst mig till sen.

Beata talar om att hon önskar att någon talat om för henne vad som kan utgöra melodispiel, då läroplanen fastställer att eleverna ska ägna sig åt melodispiel. Beata undrar hur basalt ett musikaliskt motiv kan vara och ändå anses utgöra melodispiel. Vidare nämner Beata att hon önskat ytterligare träning på bruksensembleinstrumenten och deras metodik. Samtidigt menar Beata att hon fått tillräckliga ämneskunskaper för att kunna arbeta på ett bra sätt. Beata påpekar att det personliga intresset kan styra vad man ”tar till sig” av utbildningen och vad som riskerar att passera förbi och falla i glömska.

Intervju med Diana

Diana går femte och sista året på GG-programmet på KMH. Innan Diana började på KMH hade hon arbetat som klasslärare i musik och sångpedagog på olika skolor och i kulturskolan. Diana är 31 år och arbetade som musiklektör från att hon var 21 till dess hon som 27-åring kom in på KMH. Diana har spelat piano sedan hon var helt liten och tagit sånglektioner sedan högskolestadiet. Hon har gått musikestetiskt gymnasium och även ett halvår på en yrkesförberedande pop- och jazzlinje.

Diana menar att hon alltid sett på sig själv som en ”lärartyp”. Hon beskriver att hon, ända sedan barndomen, har haft ett engagemang inte bara för sitt eget lärande, utan även för andras. Trots detta beskriver hon att hon inte

ville bli lärare när hon växte upp. Istället hade hon drömmar om att bli läkare eller ekonom. Läraryrket var för dåligt betalt ansåg hon och dessutom var musiken inte något hon hade tänkt sig i karriärsammanhang. Men efter att ha arbetat som utbildad lärare ett antal år bestämde hon sig ändå för att utbilda sig inom detta. Diana beskriver det som att hon ”gav upp”.

Jag har provat att läsa ekonomi, jag har läst naturvetenskapligt basår, jag har provat de här grejerna som jag hade som drömmar och så jobbade jag som musiklärare och så var jag inte utbildad och då fick jag hela tiden konfronteras med att jag inte var behörig. Och jag var inte tillräckligt stark för att vara nöjd med det liksom utan jag ville verkligen få det här på papper.

Diana berättar att hon påbörjade utbildningen utifrån ett strikt resultatnriktat perspektiv. Det gällde att få sin examen på pappret. Under utbildningens gång har hon dock blivit mer och mer intresserad av dess innehåll.

Jag har varit väldigt frustrerad från stund ett av att det har varit... att mina klasskamrater har suttit och antecknat deras, alltså varje lärares sätt att lära ut, att ”så här går det till. Så här gör man” Och jag har hela tiden känt att ”men så här skulle det inte se ut om XX skulle ställa sig och göra det här, så här skulle det inte se ut om YY skulle ställa sig och göra det, hur du är som person... först måste du vara klar, eh, hur du ska kunna ta en grupp, hur du ska kunna vara som människa, hur trygg du är i dig själv, allt det innan du kan börja förmedla nånslags... det här har jag ju ältat sedan jag gick i ettan.

Diana beskriver att hon känt sig ensam under utbildningens gång och känner att hon ”krockat” både med klasskamrater och med utbildare i fråga om att hon redan har en egen lärarroll. Denna känsla av att inte bli mött i sin erfarenhet, kan ha gjort att Diana har haft svårare att ta till sig utbildningen. Samtidigt har Diana i sin erfarenhet haft möjlighet att ta till sig moment som kanske har varit svårare för mindre erfarna klasskamrater. Diana har till exempel tyckt mycket om det allmänna utbildningsområdet, AUO.

Jag har faktiskt älskat AUO till skillnad från många andra. Jag har tyckt att det har varit jätteintressant att läsa. Ju krångligare litteratur och ju mer så har det liksom känts att jag går en akademisk utbildning.

Diana talar mycket om att man ska vara ”en lärartyp” för att kunna fungera som lärare.

Det som jag återkommer till och som man har med sig om man har jobbat det är ju om man är en lärartyp. Om alla... kan alla människor vara lärare? Om jag är asduktig på att spela, är jag en bra lärare då? Eller... ställs det högre krav på oss på Musikhögskolan [...]?

När Diana ska beskriva vad hon menar med ”lärartyp” återkommer hon till en person som är i kontroll. Hon talar mycket om sitt eget behov av ordning, överblick och trygghet. Hon beskriver en yrkeslivserfarenhet på en arbetsplats som var mer ostrukturerad och sina egna problem att acceptera det som hon uppfattade som ”kaos”. Även om Diana beskriver att hon känt

sig ensam i förhållande till sina mer oerfarna klasskamrater, så kan hon ändå se att de är vad hon menar är en ”lärartyp” av människor.

Jag tycker ändå att man kan se att de som går här på lärarprogrammet är en viss typ. Ja, lärartyper. [...] Just kontroll, det här med att man inte... kan låta bara saker vara utan man ska alltid vara med i alla... ja, kontroll helt enkelt. [...] Överblick.

Diskussion

Reflektioner kring intervjuvaren

Intervjuvaren kommer här att tolkas utifrån fem specifika aspekter. Dessa aspekter är bakgrund, pedagogisk grundsyn, rollmedvetenhet, rammar, professionalism och semantik.

Jag presenterar de olika tolkningsaspekterna i denna ordning utifrån ett perspektiv där jag tänker kronologiskt och börjar reflektera utifrån de aspekter jag anser kan vara övergripande för de andra. För att tydliggöra kan detta sammanfattas i en punktlista.

- Jag tänker att den *personliga bakgrunden* kronologiskt utgör den initiala utgångspunkten de intervjuades lärarroll.
- Bakgrunden kan i sin tur bidra till att ha format den *pedagogiska grundsynen*.
- Medvetenhet om den *egna rollen* är något som kan ha vuxit fram under utbildningen.
- Därefter har de intervjuade konfronteras med *ramarna* för sin aktuella verklighet.
- Denna verklighet är ett prov på de intervjuades *professionalism*.
- Slutligen kommer jag att tolka de intervjuades svar ur ett *semantiskt perspektiv*¹⁶, då jag anser att ordens betydelse för individen är något som är värt att undersöka.

¹⁶ Begreppet semantik avser ordens betydelse och vilken betydelse individen lägger in i orden, min anm.

Bakgrund

De intervjuade har samtliga en stark personlig musikalisk bakgrund. Alla har gått musikgymnasium och även högskoleförberedande utbildningar i musik. Det är svårt att säga hur de intervjuades bakgrund påverkar deras syn på lärarrollen. Intressant är att två av de intervjuade, Beata och Diana, har sett på läraryrket som ett lågstatusyrke som de egentligen inte tycker är "fint" nog. Samtliga de intervjuade har varit inställda på att det är lärare de ska bli när de börjat Musikhögskolan. Detta är anmärkningsvärt, då det inte är helt ovanligt att lärarstudenter på just Musikhögskolan har börjat på musiklärarprogrammet snarare utifrån en önskan om en egen musikerkarriär. Men i dessa fall är alltså samtliga intervjuade inställda på att det är lärare de ska bli. Trots detta är samtliga intervjuade inte bara lärare utan även kompetenta musiker. Detta är något som kan särskilja musiklärarskapet från lärarskap i stort.

Musiklärare har i regel en oerhört gedigen bakgrund i fråga om ämneskompetens, med tanke på den konkurrens och de krav som ställs vid antagning till utbildning vid musikhögskolorna. Ämneskompetensen, i detta fall det personliga musicerandet, är i regel något som utgör en stor del av musiklärarens identitet. Detta gör musiklärarskapet till en helt egen yrkesroll, eftersom de flesta musiklärare har varit identitetsmässigt knutna till sitt ämne sedan de var små. Andra lärare som skulle kunna ha samma förhållande till sitt ämne kan vara idrotts- och bild- och formlärare. Den egna musikeridentiteten kan i musiklärarens fall vara det som gör att man vill bli lärare. Om denna identitet går förlorad, kan det då ha negativ inverkan på lärarrollen. Samtidigt krävs det av musikläraren att denne har insikt om att rollen som lärare framför en grupp elever inte är samma sak som musikeridentiteten. Samtliga intervjuade verkar ha god insikt om detta och trivas i rollen som lärare.

Pedagogisk grundsyn

Hur man ser på sin roll som nybliven lärare, eller lärarstudent kan i hög grad vara avhängigt av ens personliga pedagogiska grundsyn. Amanda funderar mycket på vad som är gott och "ont" i klassrumssituationen. Hon vill vara en bra lärare men har ännu inte helt hittat sin bild av vad som faktiskt är bra och dåligt. När Amanda talar om att hon inte tycker om att vara "sträng" tangerar detta hennes etiska grundsyn i klassrumssituationen. Detta berör även frågan om hur man ska undervisa. Diana berör också detta när hon talar om att enskilda individer måste hitta ett sätt att undervisa som går i linje med deras personlighet. Beata talar om vad som ska undervisas när hon beskriver sin osäkerhet inför vad som anses utgöra melodispel.

Vidare diskuterar Beata hur undervisningen ska gå till när hon beskriver sina tvivel i egenskap av matematiklärare. I denna roll vet hon ännu inte exakt hur hon ska agera. I detta avseende är Beata även osäker på vad som är sant och falskt. Kan Beata veta att hon är en "dålig" matematiklärare?

Hur kan hon veta det? Beata tangerar här omedvetet den pedagogiska grundsynens epistemologi. Sammanfattningsvis kan sägas att de intervjuade berör ämnen som handlar om pedagogisk grundsyn, men att de inte är helt medvetna om detta. Förmodligen har de inte begreppen klara för sig för att kunna göra en medveten reflektion utifrån detta perspektiv.

Rollmedvetenhet

Hur medvetna är de intervjuade om lärarrollen i stort och om sin egen roll som lärare? Tydligt är att de intervjuade ser olika på lärarrollen och framför allt har sett olika på lärarrollen under uppväxten. Amanda fick tidigt starka intryck av goda lärare som fick henne själv att vilja undervisa. Hon ser också på lärarrollen mycket som en mentor och någon som skapar relationer med eleverna. Beata i sin tur har betraktat lärarrollen som en organisatör av och ledare för det pedagogiska arbetet. Hon har varit nyfiken på detta pedagogiska arbete, har velat "se in bakom kulisserna" i läraryrket. Där Amanda känner sig hotad i sin lärarroll i mötet med den stökiga klassen, talar Beata istället om att en del av en trygg lärarroll är att inte "bryta ihop" i påfrestande klassrumssituationer. Beata ser det t.o.m. som en del i en professionell yrkesroll att inte ta åt sig av sådant.

När Amanda mår dåligt över att behöva vara en "sträng" lärare gör hon egna tolkningar. Amandas egen strävan i lärarrollen, hennes personliga uppfattning denna roll, gör att hon agerar stick i stäv med sina personliga förväntningar när hon tvingas vara "sträng". Detta är en aspekt av lärarrollen som hon finner mindre lämplig och som därför får henne att må dåligt. Problemet är att Amanda blandar ihop sin professionella roll med sin privata identitet. Om man betraktar de två första punkterna ovan så är det så att en lärare bör behärska att kunna hantera en stökig klass. Det vilar en stark sociokulturell förväntan om att den professionelle läraren har förmågan till detta. Om Amanda mår dåligt över det, är det förmodligen så att hon har svårt inta ett distanserat perspektiv till sin egen lärarroll. Amanda nämner även detta själv, att hon fortfarande håller på att komma underfund med vem hon är som lärare. Beata talar om att känslan av att "veta vad man gör" är lika viktig som vad man faktiskt håller på med.

Beata har här kommit ett steg längre än Amanda när det kommer till att betrakta lärarrollen utifrån en yttre medvetenhet. Diana befinner sig i en annan situation än Amanda och Beata. Diana säger inte så mycket om hur hon ser på sin egen lärarroll, men mycket av denna kommer fram i hennes kritik mot sin utbildning. Hon talar om att lärarrollen är något som växer fram hos den enskilde läraren och beskriver en frustration när klasskamraterna försöker "kopiera" någon annans lärarroll. Diana har kommit långt i sin personliga lärarroll, men har svårt att acceptera att andra kanske inte har samma säkerhet. När Diana kritiserar sina klasskamrater, beror mycket av kritiken på att hon tycker att de söker patentlösningar på sin färdighetsinhämtning. Självt menar Diana att färdigheten ser olika ut från

person till person och att denna färdighet ligger som en grund för hur den erfarna läraren sedan improviserar utifrån personlighet, grupp och situation.

Ramar

De intervjuade verkar, och har verkat inom olika ramar. Beata arbetar som klasslärare i musik och matematik på mellan- och högstadiet. Amanda arbetar som sångpedagog och klasslärare i musik på gymnasiet. Diana har vikarierat på diverse skolor som klasslärare i musik. Verksamhetens ramar är avgörande för vilka aspekter av lärarrollen som kan behöva prioriteras. En medvetenhet om detta ökar chansen för att en lärare ska känna att den ”bottnar” i sitt lärarskap.

Diana ställer i sin intervju frågan om alla kan bli lärare och om det faktum att någon spelar väldigt bra gör denne person till en lämplig musiklehrare. Svaret är att det kan göra det. Det finns ramar där en lärare kan komma långt enbart med hjälp av ämneskompetens. När Amanda beskriver sin osäkerhet kring att spela bruksensembleinstrument, är det tydligt att hon i allmänhet förmodligen känt sig säkrare som lärare om hon varit en virtuos på dessa instrument. I den verksamhet hon verkar ingår det i ramarna att spela bruksensemble. Hade Amanda arbetat t.ex. i Adolf Fredriks musikklasser, vars verksamhet mer tangerar hennes primära ämneskompetens, hade hon förmodligen känt sig säkrare i sin lärarroll, oavsett didaktisk kompetens i övrigt.

Genom att medvetandegöra ramarna för den egna verksamheten, kan man som lärare lättare se vilken roll man förväntas spela på den specifika arbetsplatsen. Svaret på Dianas fråga om alla kan bli lärare kan i så fall vara att många skulle kunna skapa en fungerande lärarroll, så länge denna roll överensstämmer med ramarna för den verksamhet man som enskild lärare verkar i. Detta kan också vara en anledning till Beatas känsla av osäkerhet när hon arbetar som matematiklärare.

Musikämnets lärprocesser och klassrumssituation är fundamentalt annorlunda mot många andra ämnen, vilket gör att Beata som matematiklärare får nya ramar att förhålla sig till. Beata är van vid att identifiera sig själv som en bra lärare inom musikämnets välbekanta ramar. När hon plötsligt ska verka som matematiklärare, i ett ämne där ramarna ser annorlunda ut, är det inte konstigt att känslan av att plötsligt vara nybörjare skapar en frustration hos Beata. Samma typ av frustration skulle kunna uppkomma hos en instrumentallärare i kulturskolan som börjar arbeta som klasslärare i musik, eller tvärtom. För Diana är det svårt att förhålla sig till högskolans ramar, då hon redan ser sig själv som en fungerande lärare.

Professionalism

Hur professionella är de intervjuade? Har de förmågan att utvärdera sig själva med professionella ögon? Jag skulle säga att de intervjuade är professionella i sin attityd till yrket. Samtliga är mycket ambitiösa och tar sitt yrke på stort allvar. Dianas frustration över utbildningen bottnar i grunden i en stark förhoppning och en hög ambition. Amanda talar om sin osäkerhet inför ensembleinstrumenten och sin önskan om att höja kompetensen i fråga om dessa. Hon önskar att hennes kunskaper vore ytterligare specialiserade. Både Amanda och Beata talar om metodikens betydelse för deras arbete. Beata berör hur hon under sin utbildning tvingats till ett professionellt förhållningssätt, när hon beskriver hur hon i metodiken inte fick ett färdigt material, utan själv fick välja låtar och göra dessa ur ett pedagogiskt perspektiv. Detta har tränat Beatas professionalism, då hon tvingas tänka ”som en lärare” när hon gjort sina låtval. Det är svårt att säga något om de intervjuades yrkesetik och kåranda, då detta inte kommit på tal i intervjumaterialet.

Semantik

Intressant är att diskutera hur tolkningen av vissa ord påverkar de intervjuades attityder inför sin lärarroll. Vad menar Diana när hon pratar om att hon alltid varit en ”lärartyp?”. Kan det vara så att det finns vissa aspekter av lärarrollen som ligger väldigt nära Dianas personlighet och gör att just dessa egenskaper blir vad Diana menar är en ”lärartyp”? En person med fundamentalt olika läraregenskaper än Diana skulle mycket väl kunna säga samma sak, att den alltid varit en ”lärartyp”, men syfta på helt andra belägg för detta. Diana preciserar längre fram i intervjun vad hon menar när hon börjar tala om struktur, planering, ledarskap och ordning som varande för henne viktiga delar av lärarrollen. Men att säga att hon alltid varit en lärartyp kan mycket väl vara en efterhandskonstruktion från Dianas sida. Om Diana blivit läkare kanske hon hade sagt att hon alltid varit en ”läkartyp” och framhållit samma egenskaper som bevis för detta. Det är samtidigt lätt att förstå vad Diana menar, men frågan är om det finns ”lärartyper”, eller om läraryrket har så många fasetter att det finns en ”lärartyp” i oss alla?

Intressant är även att diskutera ordbetydelser i Amandas intervju. Amanda talar om att hon mår dåligt när hon måste vara en ”sträng” lärare. Vad menar Amanda med ”sträng”? Gissningsvis är det så att Amanda upplever att hon tvingas ta en roll som hon ännu inte är bekväm i och att det är detta som gör att hon känner sig ”sträng”. Är det nödvändigtvis en negativ sak att en lärare är ”sträng”? Hur uppfattade eleverna Amanda när hon var ”sträng”? Hur uppfattar de henne när hon är sitt ”vanliga snälla” jag? Eftersom denna roll inte fungerade i den aktuella situationen, kanske det är så att det som Amanda uppfattar som ”snällt och trevligt” kanske eleverna uppfattade som otydligt och rörigt. Detta är givetvis spekulationer, men det finns en bild av den ”stränge” läraren som varande en oflexibel träkmåns. Denna bild kan

mycket väl påverka hur Amanda känner sig. Samtidigt är ordet ”sträng” ett adjektiv som lämnar stort utrymme för subjektiva tolkningar. Gissningsvis är Amandas tolkning av ordet fundamentalt annorlunda än till exempel ett militärt befäl eller för den delen en lärare i ett mer auktoritärt samhälle än det svenska.

Amanda har en inre bild om hur hon vill att hennes klassrums kontext ska vara. När denna inte infrias, tvingas Amanda i egenskap av lärare agera.aktionen är säkerligen nödvändig och helt adekvat, men Amanda har svårt att vara nöjd med sig själv. Inte på grund av att hennes insats är dålig, utan för att hon inte vill uppfattas som ”sträng”. Samtidigt kanske eleverna gör en helt annan tolkning av Amanda, till exempel att hon är ”tydlig”. Det är som sagt svårt att spekulera utifrån andrahandsinformation, men tydligt är att det är viktigt att problematisera vad som avses vid användandet av specifika ord.

Besvaring av frågeställningarna

Frågeställningarna var alltså följande:

- *Upplever de intervjuade att utbildningen gett dem relevanta verktyg att axla lärarrollen?*
- *Vad innebär lärarrollen för de intervjuade?*

De intervjuade ger exempel på att ha inhämtat många pedagogiska och metodiska verktyg för att kunna fungera i yrkespraktiken. Även om de intervjuade stött på svårigheter i övergången från student till yrkesperson, så har de upplevt sig kunna genomföra sitt arbete på ett fungerande sätt.

I vissa fall (Amanda) upplever de intervjuade att de ännu söker efter sin personliga roll som lärare, vilket får sägas vara en naturlig konsekvens av att vara ny i yrket. Kanske kommer detta sökande att pågå under hela yrkeslivet. Intressant vore även att fråga sig om lärarrollen kan se olika ut över tid, det vill säga om samma person förändrar sin syn på rollen under yrkeslivet.

Tydligt är i varje fall att de tre intervjuade har tre olika bilder av hur lärarrollen ser ut. Amanda ser läraren som en mentor som skapar relationer och ”coachar” människor till utveckling. Beata ser läraren som en person med pondus och talar mycket om ledarskapet i klassrummet. Beata talar även om självdistansens betydelse för lärarrollen och förmågan att inta ett metaperspektiv inför undervisningen, till exempel när hon understryker betydelsen av att inte ”bryta ihop” i påfrestande klassrumssituationer. Diana talar om ”lärartyper” och syftar då på ordning och reda, överblick, kontroll och planering. Diana gör även själv reflektionen att varje lärare måste hitta sin egen roll, när hon kritiserar klasskamraternas ”härming” av metodiklärare.

Reflektioner kring lärarrollen

De reflektioner som uppkommit kring undersökningen har i sin tur lett mig till att reflektera kring lärarrollen i ett bredare perspektiv. Jag kommer nedan att föra en diskussion kring ett antal aspekter som jag finner intressant att problematisera i diskussionen om lärarrollen. Min undersökning kan här sägas ha utgjort inspiration till en vidare diskussion om lärarrollen.

Går det att säga något om lärarrollen? Är denna roll singulär eller består den, som indikerades i inledningen, av flera roller? Vad är roll och vad är identitet? Kan individen ens veta när den agerar i sin roll och när den får utlopp för den egna identiteten? Efter avslutad undersökning är det både lätt och svårt att svara på dessa frågor. Individer kan beskriva sin verklighet och reflektera kring den. Samtidigt så är det kanske så att det är i samtalet och kommunikationen med andra som det först är möjligt att börja reflektera kring den egna rollen och identiteten. I detta perspektiv är det oerhört viktigt att det finns ett levande forskningsfält kring lärarrollen och lärarens yrke.

Det framstår klart att det inte går att betrakta skolan, eller läraryrket utifrån ett ytligt perspektiv. Det är helt enkelt inte möjligt att ”stämna av” eller dra slutsatser om vare sig lärarutbildning eller yrkesfält utifrån enstaka nedslag i verksamheten, eller för den delen via intervjuer med enskilda individer. Precis som individen utifrån tidigare erfarenhet kan ha en cementerad uppfattning om lärarrollen, så kan man vid en undersökning av läraryrket och skolan riskera att dra slutsatser som är formade av ens personliga syn på bildning, pedagogiska grundsyn, människosyn och politiska åsikter. Går det ens att göra en objektiv bedömning av läraryrket eller skolan?

En specifik förutsättning för lärarutbildningen är att alla människor har erfarenhet av läraryrket och har sett det praktiseras på nära håll genom uppväxten. Detta gör att bilden av läraryrket hos de flesta är långt mer insiktsfull och nyanserad än t.ex. bilden av juristens arbetsvillkor, men det innebär också att lärarstudenter i högre utsträckning kan bära med sig förutfattade meningar om vad deras yrke kommer att innebära. Studenternas, i många fall, på förhand tydliga bild av läraryrket, innebär en utmaning för lärarutbildare. Det blir svårt för dessa att betrakta sina studenter som ett ”tabula rasa”, eller som tomma kärl som ska fyllas med adekvat skolning. Utbildaren måste förhålla sig till studenternas olika uppfattningar om läraryrket. Studenternas egna erfarenheter av att vara elever alltså en mängd spridda uppfattningar om och förväntningar på den egna lärarrollen. Dessa förväntningar och erfarenheter har visat sig ha en stor betydelse för den enskilde studentens framtida lärarroll.¹⁷

Den litteratur som berör lärarutbildningens betydelse för ingången i lärarrollen kan vara både samstämmig och motsägelsefull. Viss litteratur

¹⁷ Jönsson, 1998

indikerar att lärarutbildningen mycket väl kan vara ett viktigt steg i studentens socialisation till lärare. Annan (se stycket ovan) antyder att det också finns strukturella hinder som försvårar socialisationen. Den artikel som detta resonemang är hämtat ur är förhållandevis gammal, från 1998. Samtidigt har människor fortfarande samma insyn i läraryrkets utövning, vilket gör det sannolikt att anta att resonemanget fortfarande kan vara giltigt.

Det förekommer alltså i den undersökta litteraturen indikationer på att lärarutbildningen spelar en viktig och nödvändig roll för den professionella utvecklingen. Det finns många idéer på hur utbildningen kan utvecklas i syfte att de nyexaminerade bättre ska kunna förberedas för yrkespraktikens krav. Exempel på detta är regeringens önskan om ytterligare utbildning i läroplansteori, allmändidaktik, sociala relationer, konflikthantering och ledarskap, samt Arne Malténs förslag på hur lärarutbildningen skulle kunna se ut.

Svensk lärarutbildning har som uppdrag att förse studenterna med verktyg för att kunna utöva läraryrket. Det är då viktigt att studenterna utvecklar en rollmedvetenhet på ett tidigt stadium. Yrkesskicklighet är något som uppnås genom en process bestående av lika delar praktisk erfarenhet, bildning, lämplighet och reflektion. Utbildningen kanske inte någonsin kommer att ha möjligheten att examinera fullfjädrade lärare. Däremot är det viktigt att lärarstudenten lär sig att betrakta sin yrkesroll med så nyktra ögon som möjligt. Kanske skulle Amanda och Beata känna sig lugnare i egenskap av ”nybörjare” om de hade mer realistiska förväntningar på hur deras inträde i yrkeslivet skulle bli? Naturligtvis är det alltid omöjligt att helt förutse vad som väntar. En objektiv reflektion över den egna rollen och de givna ramarna kan dock innebära att man inte har för höga förväntningar på sig själv, eller på den aktuella verkligheten.

Att i så hög grad som möjligt få erfarenhet av yrkets verklighet, klassrummet, är i sin tur essentiellt för att tränas i yrkesrollen. Övning ger färdighet. Läraryrket utspelar sig i ”verkligheten”. Då är det viktigt att studenter konfronteras med problemsituationer ur verkligheten. Lärarens ämneskunskap är viktig, precis som t.ex. polisens kunskap om lag och rätt är viktig för polisyrket. Men en lärare som bara kan sitt ämne och inte är förankrad i skolans verklighet, står maktlös när denne ska ut och undervisa. På samma sätt kan man anta att det är omöjligt att agera som polis utan praktiska kunskaper om polisyrkets kontextuella verklighet.

Skolans värld består av en mängd aktörer: elever, lärare, föräldrar och övrig personal. Till detta kommer skolans yttre kontext och ramar i fråga om metodik, demografisk miljö, tidsanda, skolans arkitektur och mycket annat. I fråga om resultat i klassrummet är det mycket svårt att dra slutsatser om vilka samband som här är kausala. Det är också av högsta vikt att lärare har förmågan att anpassa sin undervisning efter den rådande kontexten han eller hon har för händerna.

Det är inte heller säkert att det bara finns ett sätt att bemöta elever i en viss kontext. En otroligt mild lärare kan mycket väl skapa ordning och arbetsro i sitt klassrum. Samtidigt kan den mest auktoritära ledaren stå med kaos framför händerna. Det går inte att säga vilken tolkning av lärarrollen som utgör ett vinnande koncept. Detta kan göra utbildningen svår och ibland skrämmande för lärarstudenter. Utbildarna måste avgöra i vilken mån man ska förbereda studenterna på att det inte finns några sanningar, (eller i varje fall inte EN sanning som gäller för alla lärare) och i vilken mån man ska skapa en viss trygghet via metodiska knep och paketlösningar. Beata gör en mycket adekvat jämförelse att man inom läraryrket måste utveckla en situationsrelaterad ”musikalitet”. Precis som det kvalitetsmässigt inte går att jämföra exempelvis musikerna Keith Jarrett och Itzhak Perlman, så är det också svårt att säga hur den enskilde läraren ska agera. Det är också detta som gör det svårt att skilja den professionella rollen från identitetsbygget. Det kan vara svårt att verbalt konkretisera vad det är man gör i en aktuell situation som fungerar. Detta är alla professioners dilemma. Det finns en risk i att som individ i alltför hög utsträckning bara betrakta yrket som ”ett jobb”. Man riskerar att skapa ett opersonligt förhållningssätt, som i sin tur skapar brist på engagemang. Motsatsen, att vara för personligt engagerad, kan vara bra för resultaten men förödande för den yrkesverksamme individen. Det kan exempelvis vara så myten om ”den lidande konstnären som gör stor konst” har uppstått.

Frågan om lärarens roll blir i ett längre perspektiv en fråga om vilka lärare vi vill ha i samhället. Detta är en fråga som kan formas av pedagogisk grundsyn. Pedagogisk grundsyn är dock bara en del av en större syn på människan och människans roll i samhället. Lärarens uppdrag finner vi i läroplanen. Därför utgör läroplanen ett enormt viktigt styrdokument, kanske lika viktigt som ett samhälles grundlag. Det är svårt att överskatta skolans betydelse för en individs personlighetsutveckling. Sett i detta perspektiv borde läraryrket och dess roll(-er) vara något som engagerade samtliga medborgare. Det finns i samhället ett stort engagemang kring skolan.

Man kan dock efterlysa en diskussion på ett mer filosofiskt plan. Det vore lyckosamt att i högre grad diskutera demokrati och människosyn och kanske inte lägga lika mycket energi på behovet av nationella prov. Utbildning är viktigt ur ett instrumentellt perspektiv, men utgör inte ett självändamål. Om jag utbildar mig till ingenjör är det centrala att jag ska kunna arbeta som detta. Det är viktigt att min utbildning ger mig adekvata verktyg för att kunna sköta mitt jobb. Däremot är utbildningen i sig är inte central för arbetet, mer än att vara just en utbildare. Om min ingenjörsutbildning leder till att jag fungerar i mitt arbete, spelar det i detta perspektiv inte någon roll om studenter på finsk ingenjörsutbildning får högre poäng på sina tentamina.

På samma sätt är det viktigt att elever i den svenska skolan förbereds för att kunna vara fungerande vuxna i det svenska samhället, men kanske mindre viktigt hur Sverige står sig relativt i internationella jämförelser. Samtidigt måste svensk skola kunna tillvarata och kunna hjälpa begåvade elever. Dessa har möjligheten att som vuxna kunna uträtta stora saker i samhället. Det är viktigt att dessa elever möts av engagerade och ämneskunniga lärare som i sin lärarroll har utvecklat förmågan att kunna bemöta den begåvade eleven.

Det är också svårt att förbise exempelvis betygens funktion som urvalsinstrument för högre studier. Det är vanskligt att kritisera betygssystemet utan att presentera ett alternativ som skulle fungera på ett mer storskaligt plan. Ett enhetligt skolsystem måste vara standardiserat för att kunna utgöra en enhet. Detsamma gäller styrdokument och riktlinjer. Detta är ytterligt viktigt, inte minst i ett rättssäkert hänseende. Frågan är om det måste finnas en motsättning mellan komplexitet och standardisering i skolan.

Jag finner det tydligt att rollidentitet är något som är viktigt att diskutera inom ramen för lärarutbildning. Denna diskussion bör genomsyra såväl utbildningens som arbetsfältets verksamhet. Att utveckla ett medvetet förhållande till sin rollidentitet och problematisera denna, skapar ytor för stor personlig och pedagogisk utveckling. Lärare måste visserligen förhålla sig till de styrdokument som formar skolans verksamhet. Trots detta är det nödvändigt att utveckla en personlig medvetenhet kring den egna rollen och dess kontext.

Jag anser att en hög medvetenhet om den egna rollen och dess förhållande till yttre faktorer såsom demografisk skolkontext, styrdokument och praktiska yrkesvillkor, innebär en större chans att man som lärare agerar på ett professionellt och empatiskt sätt. I ett metodiskt initialskede kan man som lärarstudent ha behov att ”kopiera” andras rolltolkningar, men i längden måste man som lärare hitta sin personliga rollutövning. Min förhoppning är att detta ska kunna ske inom ramen för lärarutbildningen, men det ställer även höga krav på den enskilde lärarstudenten.

Utbildningen innebär en enorm chans till reflektion och diskussion med lärare och likasinnade studenter. Det vore synd om man som student inte tar vara på denna chans. På samma sätt är det ytterligt viktigt att det i skolans värld på den enskilda arbetsplatsen finns ett reflekterande klimat där den pedagogiska diskussionen är levande. Det är också viktigt att det är högt i tak och att kolleger kan be varandra om hjälp i komplicerade situationer. En prestigelös och nyfiken grundstämning på arbetsplatsen ökar chansen till reflektion, vilket i sin tur ökar elevernas chans till lärande och personlig utveckling.

Referenser

Litteratur

Andersson, Ingrid: *Nyutbildade lärares yrkessocialisation i mötet mellan praktik och teori*. Linköpings universitet 2005.

Bouij, Christer: *Musik - mitt liv och kommande levebröd: en studie i musiklärares yrkessocialisation*. Diss, Göteborgs universitet, Institutionen för musikvetenskap, 1998

Jönsson, Annelis: (1998a) Vad bidrar lärarutbildningen med i socialiseringen till lärare? *Pedagogisk Forskning i Sverige* 1998 årg 3 nr 3 s 176–191.

Maltén, Arne: *Lärarkompetens: i ett mångdimensionellt perspektiv* Lund: Studentlitteratur, 1995.

Persson, Lena & Nordänger, Ulla Karin: *Vad kan en lärare som inte du kan: lärarstudenters bilder av lärarkompetens i början och slutet av utbildningen* Kalmar: Institutionen för Hälso- och Beteendevetenskap, Högskolan i Kalmar, 2006.

Skolverket: *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet* Skolverket, 2011.

Stensmo, Christer: *Pedagogisk filosofi*. Lund, Studentlitteratur, 2008.

Webbkällor

Regeringskansliet: *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning*
Adress: <http://www.regeringen.se/sb/d/11220>
Utbildningsdepartementet 20/10 2010

Pdf-källor:

Högskoleverket Rapport 2008:8 R: *Uppföljande utvärdering av lärarutbildningen*
Adress: <http://www.hsv.se/download/18.3c1b9686119162e52038000287/0808R.pdf>

Regeringens proposition 2009/10:89: *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning*
Adress: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/13/93/30/100696be.pdf>

Bilaga 1

De intervjuade f.d. studenterna (Amanda och Beata) vid KMH har fått följande frågor.

- Hade du några erfarenheter av att själv undervisa innan du började på musiklärarutbildningen?
- Varför valde du musiklärarutbildningen?
- Hur resonerade du kring att bli lärare innan du påbörjade utbildningen? Hur såg du på lärarrollen?
- Förändrades din syn på att jobba som lärare medan utbildningen pågick? Om ja, vad fick dig att ändra synsätt?
- Hur kände du inför din förmåga att verka som lärare när du började arbeta?
- Vad innebär det att ha en trygg lärarroll för dig?
- Vad var svårast med att börja arbeta som lärare? Vad var lättast?
- Upplever du att du i ditt arbete använder pedagogiska verktyg som du lärde dig på KMH? Om ja, vilka?
- Med den erfarenhet av läraryrket du har idag, vad hade du önskat att din utbildning ytterligare hade innehållit för att bättre kunna förbereda dig för ditt yrke?

Bilaga 2

Den intervjuade befintliga studenten vid KMH (Diana) har fått följande frågor:

- Hur kom du in på lärarbanan? Hur var det?
- Vad fick dig att vilja gå en lärarutbildning?
- Hur var det att plugga till något som du redan hade yrkeslivserfarenhet inom? Hur upplevde du studiesituationen?
- Tror du att du upplevt din studiesituation annorlunda än de kamrater som inte arbetat som lärare innan? Hur?
- Skulle du rekommendera en yrkespraktik innan man påbörjar sin lärarutbildning?
- Hur har du sett på utbildningens innehåll, du som har erfarenhet av yrkeslivet i praktiken?

